

Narkomani – ett val som kan göras ogjort

Några synpunkter på "förföringens psykologi"

Lars Bremberg

I denna personligt hållna artikel av Lars Bremberg framhålls behovet av psykoterapi i rehabiliteringen av narkomaner. Artikeln inleds med en kort beskrivning av fyra praktikfall. De innehåller exempel på en eller flera faktorer, som skapar risker för narkomani:

att ha haft det dåligt tillsammans med sina föräldrar

att ha blivit mobbad i skolan

att ha blivit tvångsomhändertagen av samhället.

Det är sådana faktorer i orsakssammanhanget bakom narkomanin som måste bearbetas "i en eller flera mycket långa vistelser i en miljöterapeutisk institution".

Lars Bremberg är föreståndare för Stiftelsen Vallmotorps institution för narkoman- och alkoholistvård.

— Vet du att det finns ställen där dom häktade inte får smör på brödet och bara vatten att dricka. Vatten och hårt bröd, som i gamla Fattigsverige ... Kan du hitta någon vettig förklaring till detta?

Min hustrus röst tränger igenom ordvallarna till Luke Rhinehardts "Tärningspelaren" (alla psykoterapeuters masochistiska läsning just nu!).

— Äsch, såna där dumheter är ju anstaltslivet fyllt av. Förmodligen hade de en gång något begripbart skäl, men så har de bara blivit kvar. Tvångsvården är inte en kultur där man gärna ändrar på något, allra minst något som erinrar de intagna om att de undergår straff. Det är ju hela systemet som är inhumant, de enstaka idiotierna är inget att haka upp sig på ...

— Ja, så resonerar de radikala opponenterna

också. Men det är just de små omänskliga detaljerna som jag tror att folk skulle lyssna på och förstå! Helena har förstås rätt, och hon fortsätter:

— Vad som berörde mig så illa var att grabbarna som berättade detta inte alls reagerade längre, de tog detta med vatten och bröd som något självklart. Liksom att någon kom in, slet upp skjortärmen och räknade nålstick för någon "vetenskaplig undersökning".

Vad är det som är farligt i narkomanien, vad är det för farliga faktorer som gör människor till narkomaner?

Är det "beroendeframkallande" egenskaper hos de missbrukade preparaten? Eller är det upplevelserna, de många och upprepade upplevelserna av ondska, slentrian, förföring i anstaltsvärlden? Och eljest ...

Jag skall berätta om fyra personer, som en och samma dag kom till Vallmotorp för att söka in som elever vid skolan. (Vallmotorp är som bekant ett socialpsykiatriskt och socialpedagogiskt inriktat rehabiliteringscentrum, främst för människor med missbruksproblem som symptom. På Vallmotorp tror man sig kunna bota anstaltsskador och hjälpa människor att finna och utnyttja sina positiva resurser: genom psykoterapi, social träning, skapande aktiviteter och studier — allt i en skön blandning.)

Först var det då kåkfararen Bosse, som sitter inne på 18 månader och hoppades få komma över till oss med tillämpning av § 34 i kriminalvårdslagen. Han berättar att han omhändertogs av samhället vid 12 års ålder eftersom hans mamma inte tilltröddes omvårdnaden om honom. En bror som fick stanna hos henne har det gått bra för, men Bosse har under 15 år bara vistats utanför anstaltens korta tider — och då sysslat med missbruk

och nya brott.

— Hade jag fått stanna hos morsan hade nog allt detta inte hänt, tror han, och vi andra håller med honom. Han har lärt sig att hata samhället och inte mycket mera. Nu har han själv insett att han inte orkar leva så här längre. Han har börjat med att tacka nej till narkotika när det bjuds inne på fängelset, där det ju som alltid är gott om varan.

Sen har vi alkoholisten Sven — 32 år — från en annan mellansvensk stad. Han börjar:

— Ja, jag kan inte berätta om någon dålig barndom. Jag har bara haft det bra. För mig började det gå dåligt efter skilsmässa i 20-årsåldern, då jag förlorade körkortet. Jag fick tre månader för rattfylleri. Om jag nu i lugn och ro kan få jobba på att få tillbaka körkortet, så skall nog allt ordna sig för mig.

Sven har gått ut skolan med genomsnittliga betyg och gjort lumpen "mitt i plutonen". Han betalar underhåll till tre barn och tycker inte att det lönar sig med sådant arbete som han får nu (utan körkort), på gatukontoret t ex. Efter några veckor kommer kronofogden och då slutar han. Så det har blivit socialvården som försörjt Sven medan han går och väntar på att något skall hända. Han har också suttit i fängelse. "Dömd oskyldig", påstår han. En gång tog han på sig ett brott för en annan och fick sex månader. Han är nog för snäll och har svårt att bli arg.

— Men vad skall du göra på Vallmotorp? Ordna körkortet kan du väl göra från något trivsamt inackorderingshem på hemorten? Om du inte tycker att du har några mera personliga problem, så kan vi knappast hjälpa dej. Jovisst har Sven problem. Han är nervös och orolig, har ju faktiskt hela barndomen bedömts som "nervös".

Nummer tre är Yngve, yngst, 22 år.

— Jag håller på att supa ihjäl mej, säger han. Han har hårdsupit i tre år, några vinare eller en back öl om dagen.

Också han har en bra bakgrund: bara "femor" i avgångsbetyget från nian, bra relationer med föräldrarna, ett bra jobb hos farsan som är egen företagare i landsorten.

— Ja, men hur har du hamnat i dagens läge?

Jo, Yngve prövade på narkotika av nyfikenhet i tonåren, säger han, blev snabbt "beroende" och åkte med kamrater till Stockholm. Så småningom tröttnade föräldrarna och ordnade tillsammans med en kriminalare så att Yngve blev tvångsinskriven på mentalsjukhus, där han kvarhölls i ett helt år. Han har sedan slutat med narkotika, eftersom han fick "fruktansvärda nojor".

Nu super han i stället, ofta ensam men annars med några kompisar som kommer till Yngves lägenhet. Men ibland blir Yngve på dåligt humör och kastar ut de s k vännerna. Han upplever sig som ensam med kontaktbehov och har börjat sköta jobbet allt sämre.

— Nå, kan du inte hälsa på hos dina föräldrar?

— Nej, dit kan man ju inte gå. Morsan är inte klok. Hon har inte varit ute på många år. Ibland kommer farsan hem till mig för att han inte står ut ... Jag måste få hjälp att bryta allt det här, själv orkar jag inte. Jag vill få riktiga vänner och jag skulle vilja måla. Jag vet att jag har talang.

Den siste är en 27-årig ingenjör, narkotikamissbrukare och något av en storlangare i sin hemstad.

— För mig började det också med att jag förlorade körkortet. Jag har ju en bra utbildning och en bra social ställning. Det är väl delvis tack vare den som jag klarat mig lindrigt undan i domstolarna. Men jag kan inte vara kvar hemma längre, alla känner ju igen mig, tror jag, och pratar om att där går den där narkomanen. Jag har varit på ett kollektiv nu i tre månader, men stod inte ut med han som förestod det hela. Men jag har alltså varit utan narkotika i tre månader, så det kunde räcka för mig om jag fick komma in och stanna här i tre månader bara ...

— Ja, men det är ju inte för att du skall leva drogfritt i sex månader och sen bli frisk, som vi har satt en minimitid här, utan för att vi vill prata med dej i sex månader minst! Men vad skall vi då prata med dej om?

— Jag är nervös och orolig (och det har ju synts tydligt under intervjun) och måste få hjälp att lära känna mej själv osv.

★ ★ ★


~~~~~  
*Ändå behövs det bara en 20-minuters lyhörd intervju för att en person självant skall lämna livslögnernas allmänning och börja berätta om hur det verkligen varit, hur jag verkligen känner mig här och nu.*  
~~~~~

Vad vill jag nu bevisa med dessa fyra fall, världens minsta sample? (En invändning som en illasinnad kritiker kunde göra, är ju att det kan verka som att går inte den ena valsen, så märker intervjuobjekten snart vad vi på Vallmotorp vill höra. Det är en risk vi får ta. Vad det handlar om är ju ett första utkast till psykoteraapeutiskt kontrakt: Vad vill jag ha hjälp med? Vad kan vi ställa upp med?)

Jo, hur rimligt det är för en narkoman eller alkoholist att haka sig fast vid en livslögn: jag började dricka, jag var nyfiken på narkotika, och så blev jag fysiskt beroende.

Många av myterna kring missbruken är kanske inte alls skapade och underhållna av oförstående utomstående utan av missbrukarna själva. Ty vi erbjuder sannerligen inte ett så accepterande klimat, att det är särskilt lätt att odramatiskt presentera sig som missbrukare. När det sker sådana beaktelser brukar det vara som uppskattade vittnesbörd om hur en syndare sig omvänt haver . . . Och ju värre synder desto finare omvändelse. Och desto duktigare konvertit!

Om en person, som känner sig vara i nöd, begär hjälp, så kan man nog få honom att erkänna vad som helst för att slippa vara ensam med sin nöd. Det finns dock så mycket annat i det vi lärt oss som försvårar en kritisk analys av ens liv: mamma och pappa får man inte blottställa. Kompisar är det inte fel på. Osv.

Ändå behövs det bara en 20-minuters lyhörd intervju för att en person självant skall lämna livslögnernas allmänning och börja berätta om hur det verkligen varit, hur jag verkligen känner mig här och nu!

Vad är det nu som är farligast när någon riskerar att bli narkoman? Är det morfinbas? Eller heroin? Eller LSD?

Jag vet i alla fall några verkligt farliga saker:

- att ha haft det dåligt tillsammans med sina föräldrar
- att ha blivit mobbad i skolan
- att ha blivit tvångsomhändertagen av samhället

Det är som med första simtaget eller första samlaget. Väl en gång avverkat blir man aldrig densamme. Nämligen om man blivit så i grunden förnedrad som våra slutna anstalter och hela vårt känslökalla rättsväsen kan ställa till med. Många psykoteraapeutiska skolor söker sig tillbaka till patienternas späda barndom, till primalskrik. Jag är åtminstone för närvarande mer benägen att säga, att det är lättare att tillsammans med en patient lösa problem från barndomen än att försöka göra gjort vad den vuxne utstått av förnedring.

I stället för att gömma sig bakom de stora social- och kriminalvårdsreformerna, är det så mycket mera livsviktigt att duktigt folk som justitieministern, social-d:o, genealdirektören för kriminalvårdsstyrelsen och d:o för socialstyrelsen tillsammans med intagna och personal rensar ut allt bråte av meningslös förnedring ur anstaltslivet.

Och att satsa på att hjälpa de intagna att behålla och utveckla sin identitet.

Att göra om sitt liv kräver ett fritt beslut av den enskilde. En sådan process kan aldrig ske under tvång. Någon verksamhet värd namn som "vård" eller "behandling" eller "rehabilitering" kan därför aldrig ske innanför murarna till fängelser och mentalsjukhus. Men kan kan rensa ut sådant i tvångsomhändertagandena som skadar onödigtvis och förnedrar. Och man kan förbereda för en rehabilitering efter avtjänat straff.

Det självklara konstaterandet att social rehabilitering måste ske på frivillig grund innebär alltså inte att det är lönlöst att reformera tvånget och

~~~~~  
*Narkomani är i alla väsentliga avseenden en social företeelse. Den uppkommer genom dåliga relationer mellan människor och den kan bekämpas genom bra relationer mellan människor.*  
~~~~~


Att reda ut vad som hänt under ens liv och göra ett nytt kontrakt med livet och samhället, det kräver lång tid och ostörd koncentration.

introducera meningsfyllda sysselsättningar på anstalterna.

Låt oss alltså börja med att se till att häktade alltid kan få smör på brödet och lättmjölk att dricka.

Narkomani är i alla väsentliga avseenden en social företeelse. Den uppkommer genom dåliga relationer mellan människor och den kan bekämpas genom bra relationer mellan människor. Ju mindre de sociala kontakterna förstört och förnedrat våra elever, desto större chans har vi på rehabiliteringscentraler av typ Vallmotorp att hjälpa dem till ett värdigt och även av samhället acceptabelt liv.

Det kan dock inte sägas nog ofta: detta att välja enkla, "naturliga" och mänskliga förklaringar på mänskliga beteenden (och avvisa farmakologiska, biokemiska och teoretiskt politiska) innebär inte att man bagatelliserar problemens svårighet.

Narkomani kan inte framgångsrikt bekämpas med hot och straff, med polisiärt arbete, med mediciner, med socialkurativt arbete eller med allmän vänlighet. I ett psykologiskt u-land som Sverige, där man kan bli psykiatriker utan att ha dokumenterat kompetens på sitt viktigaste handlingsområde, psykoterapin, måste det omtjatas: att fri från missbrukssymptom kan man bara blir genom hjälp av professionellt utbildade psykoterapeuter. Givetvis måste deras åtgärder samordnas med medicinska och sociala aktiviteter!

Det är också en illusion att ett så inpräglad beteende som narkomani skulle kunna "botas" polikliniskt, genom något besök i veckan för samtal.

Att reda ut vad som hänt under ens liv och göra ett nytt kontrakt med livet och samhället, det kräver lång tid och ostörd koncentration.

Därför måste den viktigaste länken i varje behandlingskedja för narkomaner bestå i en eller flera mycket långa vistelser i en miljöterapeutisk institution (miljöterapeutisk därför att bara där kan man nödtorftigt motverka institutionsskador ...).

Så här borde det se ut:

- Uppsökande verksamhet, motiveringsarbete: i kommunerna, på anstalter.

- Fortsättning härav, utredning, inledning av den nya processen på miljöterapeutiska *upptagningshem* i varje kommun, där socialvårdens och sjukvårdens personal kan vara tillsammans med sina klienter och patienter: en övergångsform mellan öppen och institutionell behandling. Något i stil med Skå nu för tiden.

- Sedan, om det verkligen behövs, sex till 12 månader på ett miljöterapeutiskt *behandlingshem* med professionella psykoterapeuter.

- Därifrån till *arbete*, omskolning, folkhögskola eller andra studier.

- Och med möjlighet att fortsätta med *gruppterapi*, t ex på övergångshemmet av Skå-modell.

- Och med möjlighet att *återvända* för någon kortare period (förbi "kän") till behandlingshemmet, om det krisar till sig.

Detta borde vara självklart.

Det kräver dock att en del bråte slängs över bord:

Socialvårdarnas rädsla för specialisering och behandling.

Psykoterapins svaga ställning.

Motviljan mot institutioner.

Rigid fasthållning av slagord som "närhetsprincip".

Och, alltså, hindren mot utrensning av allt dumt och inhumant på de slutna anstalterna — där så mycket av missbruk skapas, befästs, förgrovas.